

Kistelepülések könyvtári ellátásának lehetőségei Észak-Magyarország három megyéjében

A tiszaujvárosi konferencia tanulságai

Március 18–19-én Tiszaujvárosban került sor az első tanácskozásra azok közül, amelyeket az Informatikai és Könyvtári Szövetség kezdeményezésére az ország öt városában rendeztek meg a térségi könyvtári ellátás lehetséges útjai témakörében.

Az észak-magyarországi régió három megyéje, Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Szabolcs-Szatmár-Bereg szakembereit a városi könyvtár fogadta. A közigazgatási régióból hiányzott Nógrád megye, amelynek képviselői a gödöllői tanácskozáson vettek részt, csatlakozott viszont Szabolcs-Szatmár-Bereg megye.

A három részt vevő megyére a kistelepüléssel településszerkezet jellemző.

A konferencia szervezése során úgy terveztük, hogy a szakmai közönség mellett meghívjuk a kistérségi képviselőket, polgármestereket is. Egyrészt, hogy tájékoztathassuk őket az elképzeléseinkről, a lehetőségekről, másrészt, hogy megismerhessük a fenntartók, a területfejlesztésért felelős szakemberek véleményét is. Így a megyei és a kistérségi központi városi könyvtárak képviselői, valamint a régió egyes kistelepüléseinek könyvtárosai mellett őket is meghívtuk. Az előzetes várakozásnak megfelelően csekély számban vettek részt a konferencián a közigazgatás képviselői.

Elfogadta viszont meghívásunkat a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Közgyűlés alelnöke, *Kormos Dénes*, akinek átfogó és valóban a lehetséges jövőről szóló előadása a közigazgatás szemléletváltásáról és megvalósítható reformokról szólt. Szinte minden előadó és felszólaló visszautalt a nyitó előadás egy-egy momentumára.

Kormos Dénes a TeIR (térinformatikai rendszer) adatainak segítségével érzékeltette a megye északi és déli területeinek történelmi okokra visszavezethető sajátosságait, eltérő fejlődését. A megye településeinek száma 357, ebből 500 lakosnál kevesebben 157-ben élnek. Katasztrófaállisan kevés ezekben a még működő könyvtár: a 157-ből csupán 21-ben van.

A régió belül is különbségek, így feszültségek is vannak a kistérségek között. Ezek oldására és fejlesztésekkkel a különbségek kiegyenlítésére kell törekednie a közigazgatásnak.

A roma népesség 18–20%-a él az észak-magyarországi régióban, ennek 80%-a az északi kistérségekben. Külön projektek foglalkoznak a speciális problémák, gondok megoldásával. A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei önkormányzat humán erőforrás- és hálózatfejlesztési elképzelései szerint több terület összehangolásával lehet előrelépni:

- feladat az eszközellátottság javítása különösen a hátrányos térségekben;
- számítógépesítés az önkormányzatoknál és intézményeiknél;
- az internettechnológia bevezetése és használata;
- a megye 80%-ában nincs számítástechnikai, informatikai végzettségű szakember, ezért a hálózatfejlesztési program része a Miskolci Egyetemen végzett szakemberek régióban tartása;
- a pályázatok komplex kihasználása;
- a könyvtár és a teleház együtt vagy egymással párhuzamosan létező formáinak fejlesztése;
- a humán erőforrás-fejlesztési operatív program végrehajtása;
- a regionális operatív program;
- az országos TeIR-rendszer (amely a térségi és regionális fejlesztés adatbázisa) adatainak felhasználása a tervezéshez.

Kormos Dénes előadásában hangsúlyozta, egy új típusú könyvtári szolgáltatórendszer kialakítása, fejlesztése csakis területfejlesztési projektekhez kapcsolódva képzelhető el és juthat olyan forrásokhoz, amelyek nélkül nem lehet életképes. A magyar és az EU-s területfejlesztési és

- Az információáramlás lelassult.
- A szolgáltatás gyakran a könyvkölcsönzésre korlátozódik.
- Elavult, korszerűtlen és elhasznált a dokumentumállomány.
- Egyre kedveltebbek a működési feltételek (rossz állagú, gyakran könyvtári célra alkalmatlan épület, helyiség, minimális gyarapítási keret vagy még az sem).
- Nem jellemző a korszerű infor-

egyébb források komplex kihasználására, forrásösszevonásra van szükség.

A régióbeli kistéleplülések könyvtárainak helyzete

A konferencián mind a három megye települési könyvtári ellátásáról bőszeges statisztikai tájékoztatást kaptunk. Ennek alapján igyekeztem azokat a hasonlóságokat, jellegzetességeket összegyűjteni, amelyek általánosan jellemzőek a régió kistéleplüléseinek jelenlegi könyvtári ellátására, hiszen bármilyen ellátórendszer kidolgozásához nélkülözhetetlen a reális helyzetelemzés. Erre egyébként már előzetesen is nagy igény mutatkozott a kistéleplülések könyvtárosai részéről.

- Az aprófalvas települési könyvtárak bezártak, megszűntek. (Ellátatlan, nincs könyvtár az 500 lakos alatti települések 87%-ában.)
- A nagyobb településeken az önálló közgyűjteményeket összevonták más intézményekkel:
  - iskola + könyvtár (leggyakoribb);
  - ÁMK;
  - művelődési ház + könyvtár.

A működő községi könyvtárak munkájukkal, problémáikkal magukra maradtak, elszigetelődtek, a szinten tartás is nehezen oldható meg:

- A volt járási székhelyek könyvtárainak módszertani tevékenysége megszűnt.

matikai háttér sem.

- Számítógép és internet a községek 10%-ában van.
  - Az informatikai ellátottság terén nemcsak az egyes kistérségek, de azon belül az egyes községek között is igen nagyok a különbségek.
  - Nem szerepelnek a nyilvános könyvtárak jegyzékén, ezért elesnek a pályázati lehetőségektől.
  - Pozitívum a könyvtárosok hivatástudata, hozzáállása.
  - A kistéleplüléseken sok minden a fenntartó szemléletén, hozzáállásán múlik.
- Bármilyen ellátórendszer kialakításához jelenleg igen korlátozottak vagy nincsenek meg a feltételek.

A regionális könyvtári ellátás lehetőségei

Tiszaújvárosban a helyzetelemzésen túl az ideális jövőképről is szó esett, melyet *Fehér Miklós* fogalmazott meg egy tömör mondatban: „A kistéleplüléseken és a kisvárosokban élők a könyvtári ellátás terén nincsenek hátrányban azért, mert nagykönyvtár nem áll helyben rendelkezésre.” A jelenlévők is szívesen azonosultak ezzel a gondolattal, hogy valóban ne legyen hátrány kistéleplülésen élni, sem könyvtári, sem kulturális, sem egyéb vonatkozásban.

Tózsér Istvánné A regionális könyvtári ellátás fejlesztése: beszámoló a munkabizottságban végzett tevékenység eddigi eredményeiről című előadásában ismertette a könyvtári terület stratégiai céljait 2003 és 2007 között, melyek egyike a regionális könyvtári ellátás formáinak kidolgozása, Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer létrehozása (KSZR). Ennek célja, hogy a kistélepeken élők közvetve vagy közvetlenül hozzáférjenek a hatékony és minőségi könyvtári ellátáshoz, amely kielégíti a felhasználók igényeit.

A rendszer kialakításához vezető lépések:

- helyzetkép, helyzetelemzés a kistélepelek könyvtáiról, szolgáltatásokról;
- a KSZR tagjainak (szolgáltatók és szolgáltatást igénybevevők) meghatározása és lehetséges működési formáinak, infrastruktúrájának, valamint feladatainak (alap- és egyéb szolgáltatások) kidolgozása;

- szolgáltatóhelyek meghatározása;
- személyi feltételek meghatározása.

A korszerű és egységes minőségi ellátás érdekében megfogalmazott célok:

- működési források felkutatása;
- infrastruktúra fejlesztése;
- a könyvtárak személyi feltételeinek javítása;
- szolgáltatások bővítése és összpontosítása.

Az Észak-Magyarországon elképzelhető könyvtárellátási formák

Elfogadva azt az alaptételt, hogy nem lehet minden településen könyvtár (épület, könyvtáros, gyűjtemény, rendszergazda stb.), és elfogadva, hogy becslések szerint jelenleg 2500–3000 lakos alatt nehezen tartható fenn önálló könyvtár, a kistélepelek könyvtári ellátását egymással párhuzamosan működő ellátási forma kelle-

ne, hogy biztosítsa. Ezt a könyvtári törvény jelenleg is lehetővé teszi:

- nyilvános könyvtár fenntartásával önállóan vagy önkormányzatok közötti társulásban;
- nyilvános könyvtár szolgáltatásainak megrendelésével könyvtári szolgáltatás biztosítása helyben vagy mobil ellátás keretein belül.

Nem könnyű egységes rendszert kialakítani Észak-Magyarországon sem, hiszen még az egyes kistérségeken belül sem egyforma a községekben a könyvtári ellátás színvonala. Például Tiszaújváros öt kilométeres körzetében az összes könyvtári működési forma előfordul, a „nincs könyvtártól” a négyfunkciós (művelődési ház + községi könyvtár + teleház + iskolai könyvtár). Érdemes elfogadnunk a tényt: ahol megmaradt a könyvtár, azt lehet fejleszteni, az információs háló segítségével bekapcsolni a KSZR-be, módszertani segítséget nyújtani, ha szükséges, illetve szerződéses megállapodást kötni egyes szolgáltatások igénybevételére.

Ahol viszont jelenleg semmilyen ellátás nincs vagy szünetel az ellátás, ott legyen az önkormányzatnak lehetősége többféle megoldás közül választani a KSZR kínálatából, például:

- fiókkönyvtár üzemeltetése;
- letéti gyűjtemény üzemeltetése;
- mozgókönyvtári ellátás (bibliobusz);
- postai csomagküldő szolgáltatás az ODR-es könyvtárközi kölcsönzés mintájára;

- felhasználók utaztatása (esetleg önkormányzati gépkocsi, falugondnok segítségével).

Felvetődött félelmek, problémák

A konferencián (és a konferencia szüneteiben is) megfogalmazódott néhány kérdés, amit talán nem felesleges itt is felvetni.

- Nem egészen világos, hogy a KSZR tervei szerint a megyei könyvtár vagy a kistérségi központi könyvtár legyen-e az ellátóközpont. Az északi régió több száz kistelepülését nem valószínű, hogy a megyei könyvtár egymaga ki tudja szolgálni. Mi lesz a szerepe a rendszer működtetésében? Viszont vannak olyan kistérségi központi könyvtárak, amelyek maguk is segítségre szorulnának. Velük mi lesz?

- Mi lesz a vegyes fenntartású könyvtárakkal?

- Nem lenne-e érdemes a közoktatási társulások mintájára szervezni az ellátást?

- A szolgáltatást igénybe vevő szerződő önkormányzat elég érdekelt, elég motivált lesz-e?

- Felismeri-e a fenntartó, hogy a kistelepülések fennmaradásának egyik lehetősége a hagyományörzés, a helyi információk gyűjtése és szolgáltatása, amire a könyvtár a legalkalmasabb?

- Támogatja-e a finanszírozást a jogszabályi háttér úgy, mint a külföldi (finn, holland) modelleken láttuk?

- Egy gyakorlati kérdés: ki kezdeményezze a szerződéskötést?

- Biztosítható-e a rendszer üzemeltetése hosszú távon? Nem képzelhető el, hogy forrásoldali problémák miatt az egyik évben üzemel a rendszer, a másik évben nem, illetve ingadozó színvonalat biztosít?

- Mire elég a településektől befolyó összeg?

- A községi könyvtáros önérzete nem sérül-e? (Nem szeretné, ha más mondaná meg, mire van szükség az ő könyvtárában. Vajon nem az ellátó központ raktárában porosodó, avult irodalmat akarják-e „rásózni”?)

Összegzés

1. A rendszer finanszírozhatósága és annak jogi garanciái?

2. Az önkormányzatok önként vagy jogszabályi kényszerként vállalják-e a szerződő fél szerepét? A fenntartók aktív közreműködése,

szerződéskötési hajlandósága nélkül nehéz lesz bármit is tenni. Jelenleg a szolgáltatások vásárlásában nem eléggé érdekeltek az önkormányzatok, sokkal erősebben él a tulajdonosi szemlélet, mint az általunk elképzelt cél: információt helyben mindenkinek.

3. A szolgáltató könyvtár megfelelő feltételekkel fog-e rendelkezni a minőségi ellátáshoz

- a személyzet;

- az infrastruktúra (a szolgáltató könyvtáron belül és az ellátott könyvtárakban egyaránt);

- a hosszú távra biztosított működési források;

- a szolgáltatások vonatkozásában?

A régióban jelenleg működő kezdeményezések és az induló modellkísérletek választ adhatnak számos kérdésre.

- Heves megyei modellkísérlet

A tervek szerint 2004 és 2010 között több ütemben kerülhet sor a KSZR gyakorlati megvalósítására. Ennek keretében folyik Heves megyében modellkísérlet 2004–2005-ben.

- Mozgókönyvtári ellátás kísérlete Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, Fehérgyarmat térségében

A fehérgyarmati kistérségben 48 település van, ebből csak 26-ban van könyvtár.

Az ellátás megszervezéséhez megvalósíthatósági tanulmány készült, amelyben felhasználták a külföldi tanulmányúton szerzett tapasztalatokat is. A tanulmány előzetes információgyűjtésen, a mobil könyvtári szolgáltatás részleteinek kidolgozásán, a finanszírozási források feltérképezésén alapul. A tanulmány végkövetkeztetése, hogy a községek bibliobuszos ellátása gazdaságosan megoldható együttműködés és regionális közreműködés segítségével.

A modellkísérletek lezárulása után talán érdemes volna újra tájékoztatni a szakmát az eredmények-

ről, konkrét tapasztalatokról, nemcsak a szaksajtó hasábjain, hanem hasonlóan a mostani konferenciákhoz, régióként.

Tiszaújváros szívesen biztosítana helyszínt a majdani tanácskozás lebonyolításához is.

Tompáné Mészáros Hedvig

